

OSMANLI PADİŞAHLARININ DOĞUM GÜNÜ KUTLAMALARINA BİR ÖRNEK

Fatmagül DEMİREL*

A Sample for Birthday Celebrations of Ottoman Sultans

In the Ottoman State, that the emperors celebrated their birthdays officially started in the 19th century. It is know that the former emperors also made unofficial celebrations. Abdülhamit, too, celebrated his birthday pompously both at home and abroad. Foreign statesmen and the press were interested in those celebrations. Banquets were held and amnesties were talked about in those celebrations. It was seen that people took part in the celebrations joyfully. The celebrations abroad were rallied mostly through the embassies. Foreign statesmen also took part in those celebrations and offered their good wishes. Again the celebrations appeared in both domestic and foreign press. Consequently, Abdülhamit did not stop this tradition that the Ottoman emperors had, either and celebrated his birthdays regularly.

Keywords: Ottoman State, sultans, II. Abdulhamid, press, birthday

GİRİŞ

Türk devlet hayatında tören geleneği çok eskilere dayanmakla birlikte doğum gününün resmî olarak kutlanması 19. yy.da başlamıştır. Daha önceleri Osmanlı Devletinde kutlanılan dini törenler Hıristiyanları pek ilgilendirmemiş, dolayısıyla da batılı devlet elçileri bu törenlere katılmamışlardır. Buna mukabil batıdaki doğum günü törenlerine Osmanlı elçileri katılmış ve tebriklerde bulunmuşlardır. Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketinin sonucu doğum gününün resmî olarak kutlanması gereği ortaya çıkmıştır. Sadrazam Fuad Paşa, bu günlerin resmîleştirilmesi fikrini ortaya atarak bu geleneği başlatmıştır.¹

* Araş. Gör., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü

1 Cevdet Paşa, *Ma'ruzat*, Yay. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980, s.41 Resmi bir tören şeklinde olmamakla beraber, III. Mustafa, I. Abdülhamid, III. Selim ve II. Mahmud'un doğum günlerini top atışı şeklinde kutladığı görülür. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A) Cevdet Saray, Nr, 833, 3195, 8435, 69, 175, 4117

Batılılaşmaya çalışan bir devletin kendisinde önceleri de var olan bir geleneği, resmi bir tören haline getirmesi gayet doğaldır. Bu yeni usul bundan böyle her padişah tarafından muntazam bir şekilde yürütülmüştür. II. Abdülhamid de Tanzimatla başlayan bu geleneğe tahta geçtikten sonra uymuş ve muntazam bir şekilde doğum gününü kutlamıştır. Kutlamalar genelde yurt içi ve yurt dışı kutlamaları olmak üzere iki kademe yapılmıştır. Biz burada elde ettiğimiz vesikaların ışığında II. Abdülhamid'in doğum günü kutlamalarını ele alacağız.

Yurt İçinde Yapılan Doğum Günü Kutlamaları

Bilindiği gibi II. Abdülhamid 21 Eylül 1842 tarihinde Çırağan Sarayı'nda dünyaya gelmiş ve tahta geçtiği günden itibaren de doğum günlerini resmi olarak kutlamıştır. Bu kutlamaların saray kısmını kızı Ayşe Osmanoğlu şöyle nakleder: *"Doğum günlerinde babam erkenden Büyük Mabeyn-i Hümayun'a çıkar akşama kadar gelen vekiller, vezirler ve müşirleri ve yabancı sefirlerin tebriklerini kabul ederdi. Ancak akşama doğru Hareme gelip, kendi ailesinin ve diğer sultanların tebriklerini kabul etmeye vakit bulabilirdi. Hepimiz uzun etekli güzel tuvaletlerimizi giyer bütün nişanlarımızı takar, büyük salona gidip padişaha tebriklerimizi arz ederdik. Sarayın bahçesinde dairelerimizin önü fener ve bayraklarla donatılır, kapıların üzerine 'Padişahım Çok Yaşa' levhalarını asardık. Aramızda o gece için zarif eğlenceler tertip eder, birbirimizi davet eder ziyafetler verirdik. Saray bütün kalfaları en güzel elbiseleri giyerler müzik ve neşe içinde geç vakitlere kadar eğlenirdik."*² Yapılan bu eğlenceler yalnızca sarayla sınırlı kalmaz, halkın çeşitli kesimlerinde de farklı eğlence ve kutlama çeşitleri görüldü.

Halkın ve bürokrasinin bu günü nasıl kutladığını o döneme ait günlük gazetelerden öğrenmek mümkündür. Zaman içerisinde kutlamalar olağan hale gelmiş her yıl aynı tür kutlamalar gerçekleşmiştir. Öğle üzeri top atılması serbest bırakılırken, evlerin ahşap olması sebebiyle fişek atılması Padişah tarafından yasaklanmıştır.³ Bunun dışında her tarafta çeşitli dualar okunarak şenlikler yapılmış, bütün konakların devlet dairelerinin aydınlatılması sağlanmış, ve bayraklar asılmıştır. Yıldız sarayı ve çevresi mükemmel bir şekilde aydınlatılmış ve "Padişahım Çok Yaşa" levhaları asılmıştır. Ayrıca günlük gazetelerde İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturanların şenliklere nasıl iştirak ettiği verilmiştir.⁴ Hatta bu işlem devlet görevlilerinin isimlerinin verilmesine ve ne şekilde kutlamalar yapıldığının ayrıntılı olarak anlatılmasına varıncaya kadar ayrıntılı anlatılmıştır.

Padişah ve yönetim açısından doğum günü, siyasi otoritenin kendisini hatırlatması, var olduğunu belirtmesi, gücünü ve ihtişamını göstermesi açısından çok önemlidir. Bu günlerde bütün millet birlik ve beraberlik içerisinde olduklarını

2 Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid*, İstanbul 1994, s.82-83

3 B.O.A, Dahiliye İrade (D. İ.) 1315.Ş Nr, 9.

4 Tarik, Nr, 4667, s.1 yıl 1316

tüm dünyaya göstermiştir. Kamu oyunun tepkisinden korkan muhalefet bile bu günlerde sesini yükseltmeyip, istemese de bu geleneğin bir parçası olmuştur. İktidarın kazancı bununla da bitmemiştir. Özellikle devlet bürokrasisi padişaha olan bağlılıklarını bu günlerde bir başka göstermişler, çeşitli eğlencelerle bu günü değerlendirmişlerdir. Hatta bu günlerde padişaha şiirler yazılmıştır. Bu şiirlerin birçoğu o günkü gazetelerde yayınlanmıştır.⁵ Burada ilginç olan bu kişilerin daha çok devlette çalışan kişiler olmasıdır.

Özellikle devlet adamları açılış törenlerini bu güne bırakmışlardır. Halka Padişahın şefkati ve alicenaplığı bu günlerde gösterilmiştir. Örneğin; Merkan kışlasının açılışı, Bursa'da çeşitli hayır kurumlarının açılışı, Sakız adasında inşaatı biten çeşmeye padişahın adının verilerek doğum gününde açılması⁶, Kadıköy'de açılan Hamidiye Rüştüye mektebinin açılması⁷, Erzurum'daki Yeniçay köprüsünün açılışı⁸ hep bugüne özel açılışlardır. Böylece hem kamu hizmeti görece kurumların açılışıyla padişahın halka cömertliği yansıtılmakta hem de devlet adamları padişahın gözünde puan kazanmaktadırlar.

Ayrıca bu günlerde İstanbul'un dışında Anadolu'nun çeşitli yerlerinden de tebrik mesajları gelmiş Anadolu'da hemen her ilde çeşitli kutlamalar yapılmıştır. Çeşitli illerden gelen kutlama mesajlarında kutlamaların nasıl yapıldığı hakkında bilgiler verilmiştir. Örneğin; Adana'da bütün memurlar ve ileri gelen eşraf vali vekili ferik Şakir Paşa'ya gelerek tebriklerini sunmuşlardır. Telgrafta hükümet konağının evlerin ve dükkanların nasıl süslendiği belirtilmiştir.⁹ Ayrıca gazetede bir uyarı yazısında doğum günü sebebiyle konaklarda yapılan aydınlatmaların ayrıntılı olarak gazetede verileceği, fakat bunların hepsinin bir güne sığmayacağı belirtilmiştir. Gazete, muhabirlerinin yapılan etkinlikleri tespit edecekleri belirtilerek unutmaya ve yanlışlık söz konusu olursa kendilerine bildirilmesini istemiştir.¹⁰ Yani ola ki kazara bir devlet adamının veya eşrafın kutlamalara katıldığı halde gazetede belirtilmezse kişilerin uğrayacakları zararlar göz önüne alınarak gazete böyle bir ihtarda bulunma gereği görmektedir.

Kutlamalara sadece Müslümanlar değil çeşitli dinlere mensup liderlerde katılmışlar, onlarda doğum günü sebebiyle padişaha bağlılıklarını bildirmişlerdir. Örneğin Rum Patriği, Meclisi Ruhani Azalarına ziyafet vermiş ve bu ziyafette padişahın ömrünün uzun olması için dualar yapılmıştır.¹¹ Rum, Ermeni katoliki ve Süryani patrikleri, Musevi cemaati Hahambaşı vekili ve yabancı elçilik baş tercü-

5 İkdam, Nr, 1252, s.2, yıl 1315

6 B.O.A, Yıldız Sadaret Hususi Mârûzat (Y.A.HUS), Nr, 480/57, 422/65, 412/127

7 Tarık, Nr, 4667, s.4, yıl1316

8 Servet-i Fünun, Nr, 609, s.165, yıl 1318

9 İkdam, Nr, 1254, s.3, yıl 1315

10 Tarık, Nr, 4666, s.4, yıl 1316

11 İkdam, Nr, 1254, s.1, yıl 1315

manları tebriklerini padişahın huzurunda bildirmişlerdir.¹² Ayrıca Kiliselerde, Sinagoglarda dini cemaat liderlerinin resmi elbiseleriyle katıldığı dualar edilmiştir.¹³

Padişahın şefkatinin bu günlerde oldukça arttığını daha önce söylemiştik. Bu kanımızı kuvvetlendiren bir başka çarpıcı örnek ise, özellikle halka sevimli gelen ve padişahın cömertliğinin doruğa çıktığı nokta olan, tutukluların affı olayıdır. Bu daha çok kısmi bir af olup siyasi suçlar, suikast ve tecavüz gibi suçları kapsamamıştır. Diğer bazı suçlulardan da cezalarından üçte ikisini tamamlayanlar af edilmiştir.¹⁴ Kısmi de olsa böyle bir af hem padişahı halk nazırında sevimli kılmış, hem de halkı bu günlerde böyle bir af beklentisi içerisine sokmuştur. Ayrıca bu af demokrasinin hızla gelişmekte olduğu Avrupa devletlerinin gözünde puan toplamak demektir. Bu özel günde özellikle Ermeni olaylarında tutuklanan ve hapisteye bulunan kişilerin af edilmesi için bizzat İstanbul Ermeni Patriği devreye girmiş, mahkum ailelerinin perişan olduklarını ve günün hürmetine padişahın merhametine sığındıklarını bekleyerek bu kişilere af istemiştir.¹⁵ Bu günlerde af isteyenler hapisteki mahkumlarla sınırlı değildir. Çeşitli devlet memurlarının ve askerlerin de aldıkları cezaların af edilmesi için padişaha başvurular yapılmıştır. Örneğin Tophane Müşirliği, Tophaneye mensup bazı askerlerin cezalarının af edilmesini istemiştir.¹⁶ Affın yanı sıra taltif ve terfi isteyen memurlarında hep bu günü bekleyip isteklerini padişaha bildirdikleri görülmektedir. Örneğin; Maarif Nezareti'nin bazı memurlarının taltif edilmesi yolundaki istekler padişaha bildirilmiştir.¹⁷

Yurt Dışında Yapılan Doğum Günü Kutlamaları

Abdülhamid Avrupa devlet başkanlarının doğum günlerini kutlamayı hiç ihmal etmemiştir.¹⁸ Devletlerarası nezaket gereği olarak da bu kişiler tarafından doğum günü kutlanmıştır. Yalnızca Avrupa devletleri değil, İran Şahı, Mısır Hidivi gibi birçok doğu devlet başkanı da padişahın doğum gününü düzenli olarak kutlamışlardır.¹⁹ Elçilikler bu anlamda Abdülhamid'in gözü kulağıdır. Dolayısıyla bu gün sayesinde ülke içinde yönetimini perçinleyen Abdülhamid, dış devletlere de var olduğunu gösterme fırsatı bulmuştur. Oldukça ihtisamlı kutlamalar yapıl-

12 Tarik, Nr, 4667, s.4, yıl 1316

13 Tarik, Nr, 4667, s.4, yıl 1316

14 İkdam, Nr, 2317, s.3, yıl 1315

15 B.O.A, Yıldız Mütenevvi Mârûzat (Y.MTV.) Nr, 49/40

16 B.O.A, Y.MTV, Nr, 60/37

17 B.O.A, Y.MTV, Nr, 90/66

18 Abdulkadir Özcan-İlhan Şahin, "İkinci Abdulhamid'in Hususi Mektup ve Telgrafları", *Tarih Dergisi*, Sayı 34, İstanbul 1984, s.422-428

19 Tarik, Nr, 4667 s.4, yıl 1316

mış devletin gücü gösterilmek istenmiştir. Örneğin; Newyork'da yaşayan Suriyeliler padişahın doğum gününü gayet coşkulu şekilde şenlikler yaparak kutlamışlardır. Ayrıca bu kişilerin ileri gelenlerinden biri olan Selim İlyas Bey bir ziyafet vermiştir. Kevkeb-i Amerika gazetesi müdürü gazete binasında bu güne özel bir konser düzenlemiştir. Bu şenliklere özellikle Ermenilerin katılmamıştır.²⁰ Viyana'da ise, Rum Ortodoks kilisesinde dualar edilmiştir. Bu törene elçiliğin ileri gelenleri bizzat katılmıştır. Yine aynı gün Musevilere ait sinagogda dualar edilerek dönemin popüler marşı olan Hamidiye marşı çalınmıştır. Viyana'da yapılan bu törenlerin yabancılar üzerinde olumlu etkiler bıraktığı görülmüştür.²¹ Paris'te yayınlanan Orient gazetesi müdürü, padişahın doğum günü şerefine bir ziyafet düzenlemiş ve padişahı öven bir konuşma yapmıştır.²²

Korfu Başehbenderliğinden gelen yazıda, Padişahın doğum günü sebebiyle şenlikler düzenlendiği Korfu limanında bulunan elçilik ve şehbenderhanenin bayraklarla donatıldığı belirtilmiştir.²³ Bulgaristan komiserliği vasıtasıyla Sofya ve Filibe'de de törenler yapılmıştır. Bu törenlerde başta Türk ahali olmak üzere Bulgaristan hükümetinin mensupları, diğer gayrimüslim milletlerin dini reisleri ve yabancı devletlerin konsolosları katılmışlardır. Aynı günün akşamında Bulgaristan Prensi başta olmak üzere gelen heyete komiserlikte ziyafetler verilmiştir.²⁴ Sadece Amerika ve Avrupa'da değil İran'da Osmanlı elçiliğinde de kutlamalar yapılmış, elçilik mensuplarının yanı sıra yabancı elçiler ve İran'ın ileri gelenleri de bizzat bu törenlere katılmışlardır.²⁵

Bu törenler Avrupa basınında da yer almış, bu sayede Abdülhamid varlığını Avrupa kamuoyuna da duyurmuştur. Örneğin; Moniteur Universal gazetesinde padişahın doğum günü sebebiyle bir yazı çıkmıştır. Bu yazıda Osmanlı halkının padişaha olan sadakati belirtilerek, yabancı hükümdarlardan gelen dostluk mesajları verilmiştir.²⁶ Bir başka örnekte, Wiener Tageblatt gazetesinde çıkan yazıdır. Bu yazıda, padişahın icraatları anlatılarak doğum gününe değinilmiştir.²⁷ Bu gazetelerin Abdülhamid tarafından gerek maddi gerekse nişan ve taltiflerle ödüllendirildiği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak Osmanlı padişahları da son dönemde batılı devlet başkanları gibi doğum günlerini kutlamışlardır. Başta padişah olmak üzere toplumun çeşitli

20 B.O.A, Y.A.HUS, Nr, 322/20

21 B.O.A, Y.A.HUS, Nr, 257/146 Ayrıca Osmanlı Elçiliklerinden Gelen Yazılar İçin bkz. B.O.A. Hariciye Nezareti Mütenevvia Evrakı (HR. MTV) Nr, 671

22 B.O.A, Y.A.HUS, Nr, 264/52

23 B.O.A, Y.A.HUS, Nr, 257/147

24 Mahir Aydın, " Bulgaristan Komiserliği", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. XVII, s. 110-111

25 B.O.A, Y.A.HUS, Nr, 423/70

26 B.O.A, Y.A.HUS, Nr, 203/24

27 B.O.A, Y.A.HUS, 292/86

katmanları bu günden doğan faydadan paylarını almışlardır. Buralarda yapılan kutlamalara ayrı bir önem verildiği için para konusunda oldukça zorlanan padişah zorda olsa bu kutlamaları finanse edebilmiştir. Özellikle elçilerin merkeze gönderdikleri telgrafların büyük bir bölümü bu yöndeki istekleri kapsamaktadır. Örneğin; Paris elçiliği kutlamaların yapılabilmesi için 3 bin frank istemektedir²⁸ Aynı şekilde Atina elçiliği de kutlamalar için 150 lira istemektedir.²⁹ Tahran elçisinin kutlamalar için istediği para ise 100 liradır.³⁰ Roma elçisi ise aynı şekilde kutlamalar için 100 lira istemektedir.³¹ Gayet mütevazi bir yaşantı süren bir padişahın neden bu tür kutlamalara önem verdiğini yukarıdaki örneklerden biraz olsun anlamak mümkündür. Burada sadece doğum günlerinde değil, cülus günlerinde ve diğer önemli günlerde de bu tür törenler ve harcamalar yapılmıştır.

Bunun yanı sıra, İngiliz ve Fransız sömürgelerinde hatırı sayılır bir müslüman nüfusunun bulunması ve buralarda genellikle batı gazetelerinin okunması ve Abdülhamid'in çeşitli vesilelerle gazetelerde konu edilmesi, onu hem Avrupa kamuoyunda ve hem de halife sıfatıyla sömürgelerdeki müslüman halk arasında daima hatırlanmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı da Abdülhamid doğum günü kutlamalarına ayrı bir önem vermiştir.

28 B.O.A, İrade Harıcıye, (İ.H) 1310.Ş.9 Nr, 2

29 B.O.A, İ.H. 1312.Ş.15 Nr, 8

30 B.O.A, İ.H. 1314.Ş.11 Nr, 3

31 B.O.A, İrade Hususi, (İ.H) 1316.Ş.4 Nr, 7

belge 1

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 نَظْمٌ مَجْمُوعٌ

۶۷

ما بیده لکھنؤ دے ملک کازر با سببہ کنجے بقیدہ سنہ

بہموم بقرہ ما درم حضرت علیا فرقی ای کج کہ بر یوم عید یامید برید اولانہ ولادت باہر اعام جناب ظل الامی روز فروردین ترقی ترقی ناسبتہ سید
 سکتہ تطیف اولانہ بزگانہ بر مورث تشر و اعیان جو لقم اولنہ و موقوف بر صلہ اسمی و ملو ترقی عید یامید بزگانہ اہلیت و یاقہ زانیہ لای جزائے
 اوتہ ریزد عشاق مودہ و مہمان کورہ لای سہوار لہ روقہ یا کافینہ بر لکھنؤ کنڈ و رینہ باد یازر یاد عیثت و مراقبہ و اعلانیہ موجب جسمہ عیثت
 اولنہ اورزہ مقدرہ سعیدہ امیدہ جناب و نعتیہ نعت اعظمی اور فیصلہ موی الہامی بہ تمام لکھنؤ درجہ و ہما فیعیہ تطیف و تشریری استعانتہ و برترین
 معارف عالیہ جو در وقت اوج با مرد و نژاد حضرت صدقہ الامور کہ با سعادت علیہ السلام
 اہدای ایجاب حدارتہ تبلیغ و معارف نقائتہ ضداب کجرا ایستہ (۱۹ - سنہ ۱۱۱۱ھ)

Maarif Nezareti'nin Padişahın doğum günü sebebiyle bazı memurların taltif edilmesine dair tahrirati
 (Aslı için bkz. B.O.A. Y.MTV Nr: 90/66)

belge 2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 سرنامیله بزدره زهریمی کورده مغلابی نتر ایلیمه-
 ولارده هملیوخده هفتده بارتهمی
 غنیمتی ایسلام نامیخوسونخوسه ۶ ولارده هملیوخده هفتده بارتهمی

طوبی لجنینی می لایزنی

علافا

لارده هملیوخده هفتده. ناهداری مابسی نوزخیلک اتکی کونته زهاروز ایلیمه. ایلارده کورده وادکار عالیه ملوک لاری مسلم نام اولاره
 زات کونستانه جنابه بارتهمی بونسانیمه بعت هه لاری جانیمده آنا صلوات و جوبیت زهیمی حکم لاره طرفنده زهی علایم بورت
 روحانیت ایزه ایلیمه. بوم سکوره اختایسنده انانول بک ادغلی و بوغاییمی طرفلره اجر اولانه نسلک لار کاف صون
 نبعز روزی علم نلک سونکوسله نه لجنینه فانه تالی هملیوخده هفتده و لار اولاره حساب عبوریتنه نسلک لاری اعلای اولار ایلیمه-